

**СТВОРЕННЯ ТАВРІЙСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ: МАТЕРІАЛИ
КРИМСЬКОЇ ПРЕСИ 1918 р.**

→ 4

**І БАР,
І МАДАГАСКАР**

→ 7

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

№ 40
5.10.2018

www.svitlytsia.in.ua

«ПРИЧОРНОМОР'Я, КРИМ, РУСЬ В ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРІ»

Серед середньовічних кримських твердинь візантійська Сугдея – генуезька Солдайя – відома сьогодні й упродовж кількох останніх століть як місто під назвою Судак. Може видатися, що це місто посідає досить скромне місце серед інших міст України. Сьогодні це насамперед кримський курорт. Причому чи не найбільш упорядкований з-поміж курортів півострова. Між іншим, 2012 року місто святкувало своє 1800-річчя, і левова частка коштів на його благоустрій, а також на святкування цього ювілею, надійшла з державного бюджету України.

ОЛЕКСАНДР ЯРОШЕВСЬКИЙ

Тож не дивно, що багато з тих, хто відвідує кримські курорти останніми роками, обирають для відпочинку саме Судак. А середньовічна фортеця, що височить понад бухтою, долиною та сучасним курортним містечком, є, з одного боку, символом глибокої історії Криму, з іншого – однією з візитівок узбережжя півострова як особливого місяця відпочинку й розваг.

Але Судак став символом не тільки літнього дозвілля, а й місцем наукової роботи істориків, археологів, джерелознавців, релігієзнавців тощо.

На 2018 рік припадає одразу дві ювілейні дати й одна з них – 60-річчя входу музею Судацької фортеці до складу провідного музейного комплексу України – «Софії Київської». Друга пам'ятна дата – вже 150 років

судацька пам'ятка має статус історико-культурного заповідника. Саме цим ювілеєм і присвячено цьогорічну Судацьку міжнародну наукову конференцію «Причорномор'я, Крим, Русь в історії та культурі», яка проходила 27-28 вересня 2018 р. у Києві.

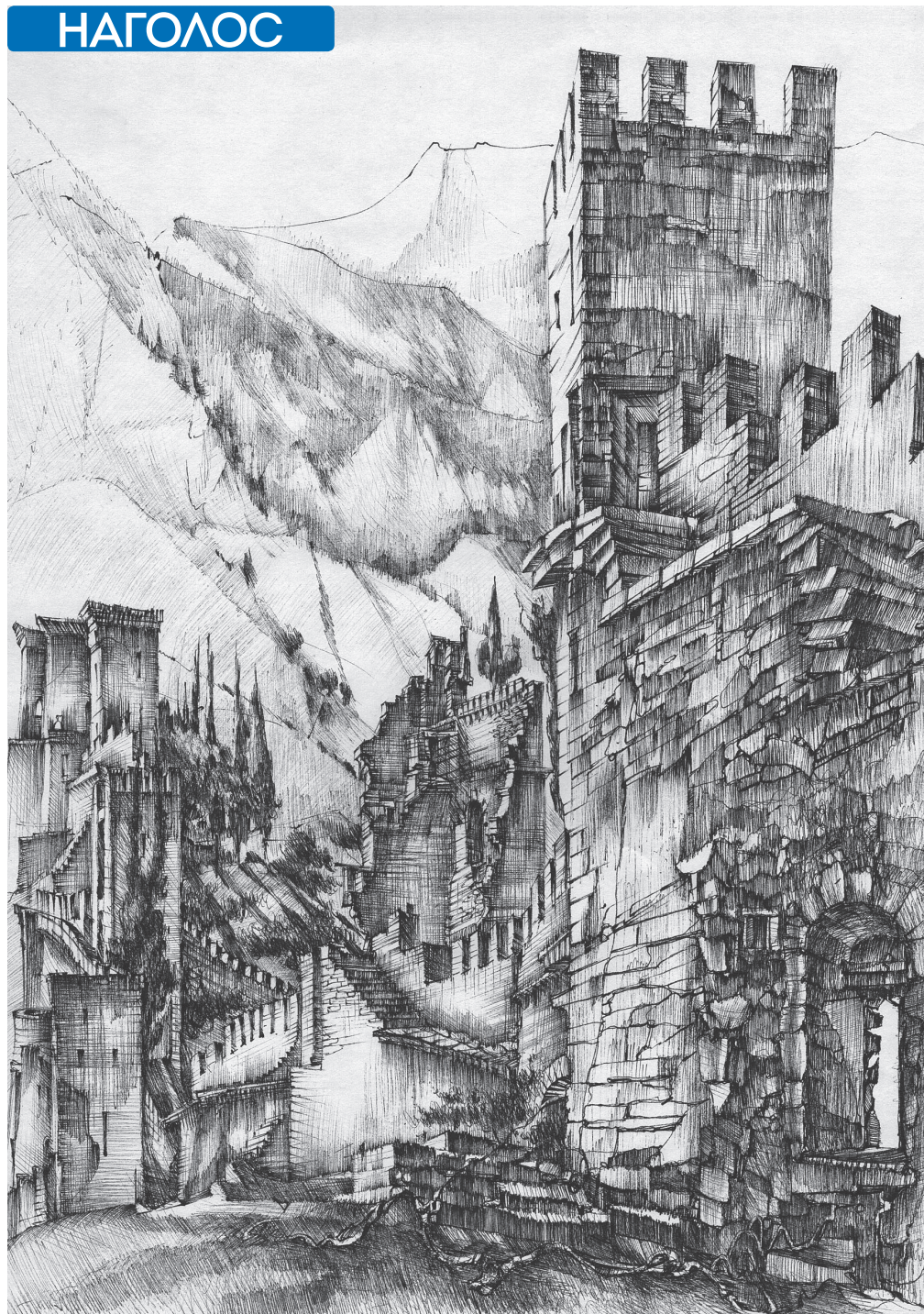
Цей захід пройшов у дещо відмінному від уже традиційних судацьких конференцій форматі. Заступник гендиректора з наукової роботи заповідника «Софія Київська» В'ячеслав Корнієнко наголосив: «Ми вирішили не припиняти традицію проведення наших наукових конференцій на кримознавчу тематику. Ця наукова конференція є вже восьмою, але другою, як ми кажемо, поки що в екзилі».

«Судацькі» – таку назву для конференцій було свого часу обрано не тільки через місто, де вони традиційно проходили, а й через розуміння того, що одне з перехресть історичних шляхів – Сугдея – Солдайя – Сурож – Судак – століттями було пов'язане з близьким оточенням – Кафа, Солхат, Боспор. Але сюди приходили каравани й люди з далеких країн і держав, і Судак став своєрідним вузлом, на якому тримаються знання про цілі шари світової історії.

Про це свідчить і насичена програма цьогорічної конференції. Ось лише назви її тематичних секцій: «Археологія та історія Судака, Криму, Північного Причорномор'я, Руси-України з найдавніших часів», «Візантія – Крим – Русь – Україна: зв'язки і культурні контакти (історія та археологія)», «Пам'яткоохоронна та реставраційна діяльність. Проблеми культурної політики».

→ 3

НАГОЛОС

КРИМ У ТВОРАХ ІНОЗЕМНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В ПОЖЕЖІ УКРАЇНИ

→

8

Мапа народностей Сибіру в XVI столітті

ПРИНЦИП МАТРЬОШКИ

АВТОНОМІЇ

Михайло Ломоносов про-рокував, що могутність російської держави приростатиме Сибіром та Льодовитим океаном. Так і сталося: казкові ресурси Сибіру, Далекого Сходу, Півночі лише й тримають на плаву цю державу, найбільшу на планеті. Це – алмази, золото, нафта, газ, ліс, риба, хутра, вугілля, руда... Зрештою, навіть прісна вода Байкалу.

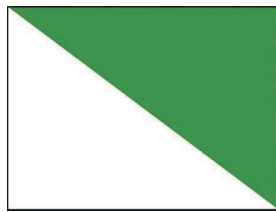
ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

На схід від Уралу розташовані півтора десятка країв та областей, п'ять республік, чотири автономні округи та одна-єдина на всю РФ автономна область. Існують також національні округи та райони. У Бурятії бурятів – 30%, хакасів у Хакасії – 12% (проти 53% у 1926 р.). В автономних округах стан такий же: поділених на три адміністративно-територіальні одиниці ненців у Ненецькому округі – 18%, у «газовому» Ямало-Ненецькому – лише 6% (менше, ніж українців), у Таймирському Долгано-Ненецькому районі – 8% (а всього корінних сибірських на-

родів там 25%). У «нафтовому» Ханті-Мансійському окрузі українців мешкає більше, ніж хантів і мансів, разом узятих. А переважають скрізь росіяни.

Виняток становлять лише Якутія, де якутів половина, і Республіка Тива – 82% тувинців. Раніше Тива називалася Тува і до 1944 року була суверенною державою, хоча насправді – під протекторатом спочатку Російської імперії, згодом СРСР. У жовтні 1944-го до того незалежну державу прийняли до складу Російської РФСР на правах... аж автономної області і лише в 1961 році вона отримала статус автономної республіки.

Кремлівська влада легко створювала національні автономні утворення, але за необхідності ще легше скасовувала їх. Охотський Євєнський район виник ще наприкінці коренізації в 1930 році. Ще раніше, у 1924-1925 рр., тут існувала навіть незалежна Тунгуська народна республіка. Район був створений як національний район нечисленної народності – евенів, але проіснував недовго – Колима знадобилася всевладній імперії для іншого призначення. Тому вже у 1934 році національну автономію просто скасували та віддали територію тресту «Дальстрой»,

Прапор Сибіру

а згодом, у 1953 році, створили на цій території Магаданську область. Корінним мешканцям залишили тільки газету, в якій їхньою мовою розповідалося про безальтернативність більшовицького курсу.

Деякі національно-територіальні адміністративні утворення не є суб'єктами федерації, вони називаються національними округами чи національними районами, але становлять адміністративну одиницю всередині суб'єкта федерації, як правило, у такому разі сам суб'єкт федерації називається «край». Наприклад, з бурятських округів один входить до Забайкальського краю, другий – до Іркутської області.

Росія з її складним і не завжди продуманим адміністративним устроєм нагадує матрешку, всередині якої, скільки щаблів не пройди, – все той же російський чиновник, який спирається на все того ж російського жандарма. Після того, як природні ресурси території вичерпаються, імперія дасть тубільцям спокій, залишивши їм спустошені надра, понівечену на сотні років наперед природу, місцеві суржики, вогняну воду та анекдоти про чукчів...

ДАЙДЖЕСТ

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ОТРИМАВ ПІДПИСАНУ ДЕКЛАРАЦІЮ ПОЛІТИКИ США ЩОДО КРИМУ

25 вересня спеціальний представник США з питань України Курт Волкер під час зустрічі з Президентом України Петром Порошенком у кулуарах 73-ї сесії Генеральної асамблеї ООН, яка відбулася в Нью-Йорку за участі глав держав і урядів, вручив українському лідерові копію підписаного державним секретарем Майком Помпео примірника Декларації політики США щодо Криму, оголошеної Державним департаментом США у липні цього року.

Як поінформував на своїй сторінці у мережі Facebook экс-заступник посла США в Україні Джордж Кент, документ символізує визнання американською стороною, що Крим – це Україна. Сторони обговорили ситуацію на Донбасі та в Криму, а також питання спільної взаємодії на цих напрямках. Під час перемовин у Нью-Йорку з Президентом Європейської Ради Дональдом Туском Президент України закликав ЄС посилити тиск на РФ для невідкладного звільнення всіх українських політ'язнів Кремля, у тому числі Олега Сенцова та Володимира Балуха. Про необхідність більшого залучення європейських країн до процесу звільнення українців також ішлося на зустрічі з Президентом Словаччини та іншими лідерами, які приїхали на Генасамблею ООН. Не менш важливими темами всіх перемовин були активізація зусиль для розгортання миротворчої місії на Донбасі та посилення протидії незаконним діям РФ в Азовському морі.

«РОССИЙСКИЕ СООТЕЧЕСТВЕННИКИ» ЗАСТУПИЛИСЯ В ООН ЗА КРИМСЬКИХ ТАТАР ХЕРСОНЩИНИ

25 вересня у Женеві (Швейцарія) відбулася 39-та сесія Ради з прав людини ООН. На її майданчику голова Міжнародної Ради російських співвітчизників Сергій Пінчук закликав країни-учасниці РПЛ ООН «якомога серйозніше натиснути на Україну задля відновлення гуманітарних прав кримських татар, які компактно мешкають у Херсонській області».

За його словами, у зазначеному регіоні «через активність екстремістських угруповань і незаконних збройних формувань формується вкрай важке становище». «Кримськотатарське населення півдня Херсонщини є об'єктом активних маніпуляцій з боку радикально налаштованих екстремістських угруповань, які підтримує офіційна київська влада. Ці факти чомусь замовчуються з боку міжнародної спільноти та ЗМІ. Люди у відчаї активно протестують проти такого поводження з ними», – заявив Пінчук, додавши, що задля «нормалізації життя та вільного спілкування кримських татар Херсонщини зі співвітчизниками на півострові» необхідно «позбавити територію, що межує з Кримом, незаконних збройних формувань».

У СЕВАСТОПОЛІ ЧОЛОВІКОВІ, УВ'ЯЗНЕНОМУ ОКУПАНТАМИ ЗА ЗВИНУВАЧЕННЯМИ У ПЕДОФІЛІЇ, «ПРИШИЛИ» ЩЕ Й «ШПИГУНСТВО НА УКРАЇНУ»

12 вересня Лефортовський суд Москви санкціонував арешт на два місяці 47-річного севастопольця Євгена Янка за підозрою у шпигунстві на користь України. У суді відмовилися уточнювати суть обвинувачення та дані про особу заарештованого, пославшись на наявність у матеріалах справи грифу «таємно».

У квітні цього року Янка звинувачили у скоєнні серії насильницьких дій сексуального характеру щодо неповнолітніх, починаючи з 2005 р. За даними ЗМІ, він нібито вистежив 16 дівчат віком від 8 до 11 років, які поверталися додому самі; переконуючись, що вдома в дітей нікого нема, відрекомендувався лікарем і потрапив до помешкань, де вчиняв розпусні дії, через що дістав прізвисько «лікар Айболить». «Гагарінський суд Севастополя» присудив йому 19 років позбавлення волі у колонії суворого режиму. Російські ЗМІ підкреслюють, що Євген Янко є громадянином України. За версією «слідства», чоловік збирав інформацію про дислокацію частин і з'єднань окупаційних військ у Криму, різновиди їхнього озброєння тощо і продавав її, у тому числі через Інтернет; відповідну інформацію «правоохоронці» нібито виявили після вивчення комп'ютера Янка у рамках розслідування «кримінальної справи» за звинуваченням його у педофільї.

«ПРИЧОРНО-МОР'Я, КРИМ, РУСЬ В ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРІ»

**ОЛЕКСАНДР
ПРОШЕВСЬКИЙ**

Ми не знаємо, насправді, під якою назвою був відомий сучасникам порт, що виник на березі цієї мальовничої таврійської бухти на початку III століття після Різдва Христового. Можливо, Афінеон, може, ще якось, а може, вже тоді в його назві засвітився аланський корінь «сугд», що можна трактувати як «чиста», «свята», «сонячна». Не знаємо, тим більше, що поселення невдовзі на кілька століть занепало й почало нову історію ледь не через півтисячоліття як візантійська Сугдея. Століттями напрочуд насиченої історії, коли на півострові діяв справжній світового масштабу міжнародний торговельний вузол – і віск та хутро з Русі, і шовк з Китаю, і місцеве скіфське пшеничне збіжжя, і раби, – все це проходило через порти та караван-сараї Тавриди-Газарії-Криму. Де багатства – там і грабіжники, де небезпека – там фортеця й гарнізон, і суворий статут, що регламентує ледь не всі сторони життя місцевого люду та гостей. Мінялися володарі й протектори, змішувалися мови й релігії, і останньою в класичному середньовіччі володаркою міста була Генуя. Лігурійці назвали/переназвали місто Солдайєю, яке й за їхнього панування залишалося грецьким за мовою та віросповіданням. Як і в більшості випадків, нові назви міста лише затирали давніший зміст...

Серед широкого спектра тем Судацької міжнародної наукової конференції були різного плану доповіді, зокрема й децю «політизовані». Були й такі, що стосуються справ давно минулих днів, приміром, про «Занепад культури Деметри на Боспорі в елліністичний період», але крізь зафіксовані в старовинних документах слова інколи пробивається саме життя, трохи дивне, але цікаве й зрозуміле навіть сьогодні.

Так, привертає особливу увагу дослідження «Кубок Солдайї. Спортивні змагання та святкування в Судаку в другій половині XIV-XV ст. за даними писемних джерел». Парадоксально, але «писемними джерелами» тут стали... записи в середньовічних бухгалтерських книгах генуезької Кафи. Саме Кафи, яка тоді, як і тривалий період до того, була ніби «старшою сестрою» для Солдайї. Тож базовим джерелом, яке дозволяло «оживити» бухгалтерські записи, був і «Статут Кафи 1449 року».

Сухі цифри з примітками, кому і для чого виділено ті чи інші кошти, стали основою напрочуд цікавої доповіді Олександра Джанова, фахівця з древностей Солдайї.

Завдяки цим записам дослідник реконструює «живу» картину буття наших середньовічних земляків. Так, важливим завданням адміністрації завжди було не тільки наповнення казни, а й постійний контроль за життям підлеглих. Закінчено весняні аграрні роботи – треба чимось зайняти населення. До речі, Статут прямо забороняв займатися роботою в окремі дні, прив'язуючи такі заборони до релігійних свят. Спочатку таких днів у році було аж 82, з часом їхня кількість зменшувалася.

Дивно, але важливою складовою життя в Сугдеї були спортивні змагання. Влітку змагання припадали на дні вшанування святих Гервасія та Протасія. Найпопулярнішими тут були арбалетні стрільби та різні верхові перегони. Саме через бухгалтерські записи про купівлю тих чи інших речей можна з'ясувати, якими були винагороди для переможців і за які види змагань.

Переможці кінних змагань традиційно отримували добрячий відріз коштовної тканини. А тоді це були шовки блакитного чи пурпурового кольорів. Слово, яким означено такі призи, перекладається як «трофей».

Змагання зі стрільби проводилися в різних вікових категоріях,

НАГОЛОС

і не тільки на Гервасія та Протасія, а й у жовтні, під час відпочинку після збору врожаю винограду. Хлопчики – а до цієї категорії відносили громадян віком від 12 до 20 років – отримували призиви самостріли. Дорослі ж стрільці отримували таку ж винагороду, як і переможці багатьох спортивних змагань наших днів – кубок.

У бухгалтерських записах суми на їхне придбання різні. Статутом Кафи 1449 року передбачалося регулярне виділення 300 аспрів на тасіа балістаріорум – кубок арбалетників. Цікава подробиця: е і, так би мовити, екстраординарні закупівлі таких срібних та золо-

тих чаш за напрочуд невеликою ціною... купували «в запас» на дешевих розпродажах. Здебільшого товаром на таких розпродажах був... конфіскаат, приміром, з венеційських галер, затриманих за порушення правил входу до Тани (Тана – це Азов).

Багато цікавого міститься в тих бухгалтерських записах. Заслужують на увагу витрати на частування гостя – «володаря Солхату». У той період володарем Солхату був ніхто інший, як Мамай. До речі, саме через відсутність відповідних записів дослідник вважає вигадкою припущення про наявність генуезької важ-

Багато цікавого міститься в тих бухгалтерських записах. Заслужують на увагу витрати на частування гостя – «володаря Солхату». У той період володарем Солхату був ніхто інший, як Мамай. До речі, саме через відсутність відповідних записів дослідник вважає вигадкою припущення про наявність генуезької важкої піхоти у війську Мамає під час Куликовської битви

кої піхоти у війську Мамає під час Куликовської битви. Бо навіть виплату незначної компенсації вдовам загиблих моряків з двох галер, які Кафа відправила на війну проти Венеції, у розмірі двомісячної матроської платні, зафіксовано в бухгалтерії. Аналогічних записів ані під 1380, ані під пізнішими роками нема.

Учасники конференції також стали екскурсантами по судаських старожитностях. Щоправда, екскурсія відбулася ще не в Судаку, а в залах «Софії Київської». Там і почули переказ, як Судацька фортеця другою в Російській імперії отримала захист від держави. Нібито під час відомого гостювання августійшої родини на дачі Айвазовського в Судаку Іван Костянтинівич звернув увагу імператриці на жалюгідний стан фортеці – і невдовзі захист було надано, бо вже був досвід роботи Одеського товариства вивчення старожитностей у фортеці Аккермана. Яку, знову ж таки за легендами, побудували ті, хто врятувався із Судака 1475 року.

Виставка про старовинний Судаку триватиме у «Софії Київській» ще місяць. А з тієї екскурсії серед іншого вражає напис на геральдичній плиті з башти Гварко Бальдо:

CONDITA SUBLIMIS TURIS
PRESENSQUE DECORA CONSU
LE GUARCORUM BALDO DE STIRPE
VIRILI ESTITIT
SOLA FABRICATA TOLITUR OMNIS
LABOR IN AGENDIS TUR
RIBUS URBE TUTA M CCC LXXXVIII
DIE PRIMA IUILLII
(Основа величної башти, а також наявна прикраса консулом Бальдо з нащадків мужніх Гварко були зроблені; а після зведення її єдиної, закінчуються всі роботи з оздоблення башт у цьому захищеному місті. 1394 дня першого липня).

Ту роботу, можливо, і було закінчено. Проте дослідження тривають.

У 1918 р. ще тривала Перша світова війна. З квітня півострів, ненадовго очищений від більшовиків, де-факто перебував під контролем німецького війська, «де-юре» ж ним керував створений окупаційною адміністрацією маріонетковий «Кримський крайовий уряд». З весни і до кінця осені тривала товарна, продовольча, зв'язкова та ін. блокада півострова з боку України. Крим налягав на своїй «державній самостійності й незалежності», Україна – на необхідності його приєднання. На цей період припадає створення Таврійського університету.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

На події довкола становлення ТУ одним з перших зреагував позапартийний сімферопольський часопис «Утро юга». Ще в № 8 за 24 серпня (рік тут і далі – 1918) було надруковано звернення Катеринославського (у сучасному Дніпрі) вищого педагогічного інституту до «кримчаків» (так в оригіналі) з пропозицією долучитися до поточної вступної кампанії; з цією метою виш, з огляду на відсутність такого у Криму, надіслав до Таврійського земства свій статут для ознайомлення учнів з ним.

Також газета подавала оголошення ТУ про те, що з 1 серпня до 1 вересня «для осіб обох статей» тривав прийом заяв про зарахування на фізико-математичний та історико-філологічний факультети, які діяли в Ялті та Сімферополі відповідно, а також на юридичний, відкриття якого передбачалося тієї осені. До заяви мали бути долучені «оригінал і копія атестата, метрики та документів про відношення до відбування військового обов'язку, 2 засвідчені фотокартки та 150 рублів семестрової платні, без якої заява взагалі не розглядається; у винятковому випадку, за обставинами воєнного часу, можливе подання 2-х засвідчених копій замість оригіналів, із зазначенням причин, чому не надано оригінали». Заяви можна було надсилати й поштою. Водночас ТУ оголосив конкурс на прийом на кафедру фізіології, фізичної хімії, фармації та фармакогнозії.

ЯК ЦЕ БУЛО...

Будинок № 18 на вулиці Пушкіна у Сімферополі. У дореволюційний період тут розташовувався притулок для дівчат графині Амалії Адлерберг, згодом – Гідрологічний відділ Таврійського земства; у 1918 р. у цій будівлі діяла Піклувальна рада та Студентське бюро фізичної та інтелігентної праці Таврійського університету, а в 1920-1921 рр. – його ректорат; у наші дні – Кримський етнографічний музей та Музей української вишивки імені Героя України Віри Роїк

СТВОРЕННЯ ТАВРІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: МАТЕРІАЛИ КРИМСЬКОЇ ПРЕСИ 1918 Р.

Олександрівська чоловіча гімназія в Ялті. З 31 травня 1917 р. до березня 1918 р. тут розташовувалася книгозбірня Ялтинської української громади, влітку-восени 1918 р. – канцелярія Таврійського університету. 11 травня 1918 р. тут відбулося урочисте відкриття кримської філії Київського університету св. Володимира. Наразі будівля Інституту виноградарства та виноробства «Магарач»

«...Університет з одного боку стане джерелом просвіти, а з іншого – як науковий центр висвітлюватиме місцеве життя. Археологія та історія Криму дуже багаті, але мало досліджені: навіть Кавказу в цьому більше поталанило, а Крим майже незайманий... Тут має бути особливо розвинута громадська праця, оскільки університет потрібніший за все суспільству у широкому сенсі слова: він дасть йому нові матеріали та поштовхи для життя, розбудить від тієї сплячки, через яку потерпає уся наша провінція».

тів, при цьому заміщення кафедр відбувається за конкурсом. Порушено питання про утворення у Керчі спеціальних технічних факультетів: для його втілення у життя в місті утворено особливу комісію з місцевих діячів. Також передбачається у наступному році відкрити педагогічний факультет, на якому, водночас навчаючись на іншому факультеті, можливо буде дістати завершену педагогічну освіту. Заяви про зарахування надходять інтенсивно: найбільше – на медичний і юридичний факультети», – повідомляла газета. Зазначалося, що лекції читатимуться у будівлях притулку графині Адлерберг, семінарії, військового шпиталю, жіночої гімназії та міського клубу.

28 серпня у № 11 головний редактор «Утра юга» Філатов оприлюднив нотатку стосовно долі кримського університету: «У складний для науки час у Криму виникає університет. Це почищення матиме величезне значення для всієї Росії. По-перше, наука і освіта тут поки що матимуть цілковиту волю; по-друге, у Росії багато вчених і учнів, яким з огляду на слабке здоров'я необхідно жити на південному березі: раніше вони або кидали науку, або губили здоров'я – тепер це буде виправлено. Але головна вигода від створення ТУ припаде, звісно, на долю Криму: місцева молодь не буде змушена виїжджати, а отримуватиме освіту в себе ж [удомі], буде великий приплив викладачів і учнів, а відтак і грошей до кишень місцевих мешканців і торгівців. Але – найважливіше – буде місцева потужна вогнище культури, якого Крим дуже потребує. Університет з одного боку стане джерелом просвіти, а з іншого – як на-

24 серпня «Утра юга» подало коментар першого ректора ТУ Романа Гельвіга про те, що університет днями чекає на остаточне затвердження «Кримським крайовим урядом» (ККУ) свого положення, в якому, крім «підпорядкування обов'язковому для всіх російських університетів статуту» (нагадаємо: Крим тоді вважав себе «самостійною державою»), передбачалося деякі особливості у впорядкуванні самого університету – наприклад, утворення піклувальної ради, яка б порядкувала господарчою стороною життя. «Наразі повним темпом відбувається конструювання факульте-

уковий центр висвітлюватиме місцеве життя. Археологія та історія Криму дуже багаті, але мало досліджені: навіть Кавказу в цьому більше поталанило, а Крим майже незайманий... Тут має бути особливо розвинута громадська праця, оскільки університет потрібніший за все суспільству у широкому сенсі слова: він дасть йому нові матеріали та поштовхи для життя, розбудить від тієї сплячки, через яку потерпає уся наша провінція».

* * *

Прийнято вважати, що ТУ було створено як філію київського УСВ, який відкрив своє відділення в Ялті (урочистість відбулася 11 травня 1918 р. в Олександрівській чоловічій гімназії), надіславши до нього велику групу професорів: ця філія складалася з фізико-математичного та медичного факультетів. Про це ж у своїх спогадах свідчив і проф. В. Вернадський. Проте ані тут, ані будь-де не бачимо прямих вказівок на те, що ТУ заснувався б як філія УСВ – видається, ніби останній лише «підтримував тісний зв'язок» зі створюваним кримським вишем і мав від ККУ, котрий розглядав їх як два різні університети, дозвіл на сприяння утворенню професорської колегії у ТУ і встановленню з ним відносин на рівні рад.

Стосовно Салгирської помологічної станції у Сімферополі – 26 жовтня (№ 75) «Крим» сповістив, що вона перебуває «у найкритичнішому становищі через загальну руйнацію земського господарства»: її діяльність за відсутності коштів буцімто відбувалася настільки ненормально, що виникло питання щодо організації помологічної справи на нових засадах, при цьому провівши скорочення штатів. Однак у № 82 за 3 листопада було подано спростування завідувача станції Сигізмунда Мокржецького: «Руйнація не зачепила станцію з однієї простої причини – станція є урядовою і земство її не субсидує; досі вона належно отримувала зі скарбниці гроші, асигновані за кошторисом, і, дякувати Богові, поки що у критичному становищі не перебуває. Діяльність станції та її наукові роботи не припинялися ані на один день навіть у найважчі періоди суспільної розрухи та загроз реквізиції».

Також дізнаємося, що господарчий комітет 1-ї чоловічої гім-

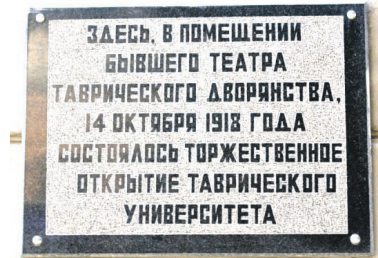
Театр Таврійського дворянства (нині Кримський академічний російський драматичний театр ім. М. Горького)

* * *

назії у Сімферополі вирішив надати у користування піклувальній раді ТУ приміщення кухні пансіону для облаштування студентської їдальні. Також публікується оголошення Студентського бюро фізичної та інтелектуальної праці при ТУ, в якому воно просить установи, фірми, фабрики, заводи, контори та приватних осіб Сімферополя про будь-який, навіть незначний попит на робочі руки і не забувати звертатися до бюро, яке має «довідчених працівників у всіх галузях». Саме бюро розташовувалося на Пушкінській, 18. Отже, як бачимо, студенти ТУ вирішували питання працевлаштування самостійно у доволі оригінальний спосіб.

У російськомовному щоденнику «Крим», який виходив «за найближчої участі членів Кримсько-татарського парламенту» (Курултаю), у № 64 за 12 жовтня бачимо анонс відкриття ТУ 14 жовтня: «Урочистість розпочнеться молебнем у фойє театру (Таврійського дворянства; нині Кримський академічний російський драматичний театр ім. М. Горького – авт.), після чого ректор Р. І. Гельвіг виголосить промову і викладе історію виникнення університету. Далі будуть виступи Таврійського земства, піклувальної ради університету, місцевого студентства, громадських і національних установ. Увечері з 6 до 8 год. професори та викладачі чи-

Меморіальна дошка на будівлі Кримського академічного російського драматичного театру ім. М. Горького

татимуть лекції на загальній темі, після чого відбудеться бенкет. Для організації урочистості обрано розпорядне бюро». Організації, які бажали узяти участь в урочистості, мали заявити про це за два дні до церемонії відкриття.

Тут-таки було повідомлено про великий скандал, яким ознаменувався початок занять у ТУ: «Студенти влаштували обструкцію професорові Деревицькому, колишньому сподвижникові Кассо». Як відомо, уродженець Харкова (за непідтвердженими даними – Полтави) Олексій Деревицький став першим деканом історико-філологічного факультету й одним зі співзасновників ТУ; скінчивши свого часу аналогічний факультет Харківського університету, здобув ступінь доктора грецької словесності, у 1903 р. керував Одеським навчальним округом, у 1903-1905 рр. був ректором Імператорського Новоросійського університету, у 1912-1915 рр. – керівником Київського навчального округу.

Померлий же ще у 1914 р. в Санкт-Петербурзі юрист Лев Кассо у 1910-1914 рр. обіймав посаду міністра народної освіти Російської імперії; його часом репресивні ініціативи щодо викладачів і студентів університетів, які державна влада сприймала тоді як «розсадники неблагонадійності», нерідко порушували чинне законодавство. «Професор Деревицький, як відомо, на початку революції (вочевидь, 1905 р. – авт.) був виключений зі складу професури Новоросійського університету, оскільки у газетах з'явилися скандальні викриття його минулої «діяльності». Студентство розкололося на два табори: одні проповідують, що «наука поза політикою», але більшість дотримується цілковито протилежної думки. У зв'язку з «інцидентом» з професором Деревицьким відбулися загальні збори студентів, на яких були присутні представники обох течій. Почалися активні суперечки, які продовжилися до

пізньої години, але жодної певної резолюції збори так і не винесли», – повідомлялося на сторінках «Криму».

* * *

22 жовтня (№71) газета повідомила, що Сімферополь переживає квартирну кризу. В особливо поганих умовах перебували студенти і викладачі ТУ; багато професорів мешкали у гуртожитках по кілька людей в одній кімнаті, не маючи умов для праці. Тимчасове правління друзів університету прийняло рішення звернутися до населення із закликом про допомогу в розв'язанні квартирної питання: всіх охочих здавати кімнати або тих, хто мав вільні квартири, просили сповіщати про це крайову земську управу. На допомогу малозабезпеченим студентам приходили громадські установи та приватні особи, які орендували великі приміщення під ті чи інші підприємства і надавали їх студентам для вечірніх занять – так, наприклад, чинило товариство бібліотеки «Просвещение» та власники вегетаріанської студентської їдальні. Тут-таки повідомлялося про ідею студентів започаткувати власний кооператив і позиково-ощадну касу.

Напередодні, 20 жовтня, у приміщенні духовної семінарії відбулися загальні збори студентів ТУ, участь у яких узяли близько 500 осіб: «Було заслухано доповідь про політичні події; після жвавих дебатов було прийнято відповідну політичну резолюцію» (її зміст залишається нез'ясованим). За два дні (№ 73) стало відомо, що піклувальна рада ТУ, яка взяла на себе моральне зобов'язання забезпечити професорів квартирами, опинилася у вкрай складному становищі через відсутність житла для тих, хто має родини. Особливо скрутним було ректорові, якому було необхідно мати квартиру в центрі Сімферополя «за родом його службових обов'язків». За клопотанням ради міська управа надала йому під помешкання приміщення дитячого приюту «Ясла» імені Антона Люстіха (Люстіга) – великого землевласника німецького походження, спадкового почесного громадянина міста. «Внаслідок цього розпорядження діти залишилися без «Ясел». Міська управа водночас порушила клопотання перед місцевими благодійними товариствами про прийняття дітей, які залишилися без нагляду», – зазначалося у «Криму».

1920 РОКУ, КОЛИ ЩЕ ТРИВАЛА ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА, ДО КРИМУ, РЯТУЮЧИСЬ ВІД СТРАШНИХ НЕСТАТКІВ І ГОЛОДУ, ПРИЇХАЛО БАГАТО НАУКОВЦІВ, У ТІМ ЧИСЛІ ПЕРШИЙ ПРЕЗИДЕНТ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ І – З ПЕРМІ – ЙОГО СИН, ІСТОРИК Г. В. ВЕРНАДСЬКИЙ. 12 ЖОВТНЯ ВОЛОДИМИРА ІВАНОВИЧА БУЛО ОБРАНО ДРУГИМ ЗА ЛІКОМ РЕКТОРОМ ТАВРІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ. РОЗВІДКА ВЧЕНОГО «ПРО НАУКОВУ РОБОТУ В КРИМУ...» ВПЕРШЕ БУЛА НАДРУКОВАНА В ЧЕТВЕРТОМУ НОМЕРІ ПЕТРОГРАДСЬКОГО ЖУРНАЛУ «НАУКА И ЕЕ РАБОТНИКИ» ЗА 1921 РІК. ВОНА Є НАДЗВИЧАЙНО ЦІННИМ ДЖЕРЕЛОМ З ІСТОРІЇ ПОЧАТКІВ УНІВЕРСИТЕТУ В СІМФЕРОПОЛІ. ЧИМАЛО НАВЕДЕНИХ У НІЙ ПРИКЛАДІВ ЗГОДОМ СВДЧИЛИ НЕ НА КОРИСТЬ ПРОВЕДЕНИХ РАДЯНСЬКИМ РЕЖИМОМ РЕФОРМ У ЦЬОМУ ГОЛОВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ КРИМУ, ТОМУ БАГАТО ДЕСЯТИЛІТЬ ПРАЦЯ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ФАКТИЧНО ПЕРЕБУВАЛА ПІД НЕГЛАСНОЮ ЗАБОРОНОЮ, А ЯКЩО НА НЕЇ І ПОКЛИКАЛИСЯ, ТО МИМОХІДЬ, СКОРОМОВКОЮ. В ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МООВОЮ ВОНА ПУБЛІКУЄТЬСЯ ВПЕРШЕ. НАЗВИ НАУКОВИХ ТОВАРИСТВ, АСОЦІАЦІЙ ТА ІН. ПОДАЮТЬСЯ ЗА СУЧАСНИМ ПРАВОПИСОМ, СКОРОЧЕНІ АВТОРОМ СЛОВА НАВОДЯТЬСЯ ПОВНІСТЮ.

ПРО НАУКОВУ РОБОТУ В КРИМУ У 1917-1921 рр.

НАШ АРХІВ

В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ

Наукова робота в Криму у 1917-1921 роках тривала безперервно і періодами, при більшш сприятливих умовах, набирала інтенсивності, небаченої в історії краю. Почасти це зв'язано з тим, що завдяки півднєві, один час кращому харчуванню і більшому зв'язку з культурними країнами в Криму зібралося багато інтелігенції, осіб, які переїхали з півночі. Частина їх жила в Криму тимчасово, проїздом, але багато хто залишився. Однак наукова робота приїжджих учених дуже швидко зв'язувалася з життям краю, незважаючи на те, що місцева наукова робота ніколи не зустрічала в Криму такої підтримки з боку місцевої громади, яку ми бачимо в дуже багатьох місцях Росії. Багато з прибулих учених не були чужими для Криму, бо Крим давно привертав увагу російських учених. Кожного літа, весни й осені до Криму здавна, щорік частіше, вирушали натуралісти, історики мистецтва, археологи.

Цей приплив розумових сил до Криму, в тому числі багатьох видатних російських учених, створив для Криму в ці роки сприятливі умови для наукової творчості та дослідження, незважаючи на страхотливі зовнішні обставини Криму, особливо періодами. З іншого боку, серед мінливих умов життя були часи легші і важчі, були перепочинки.

1917 року, якраз перед революцією, в Криму наміча-

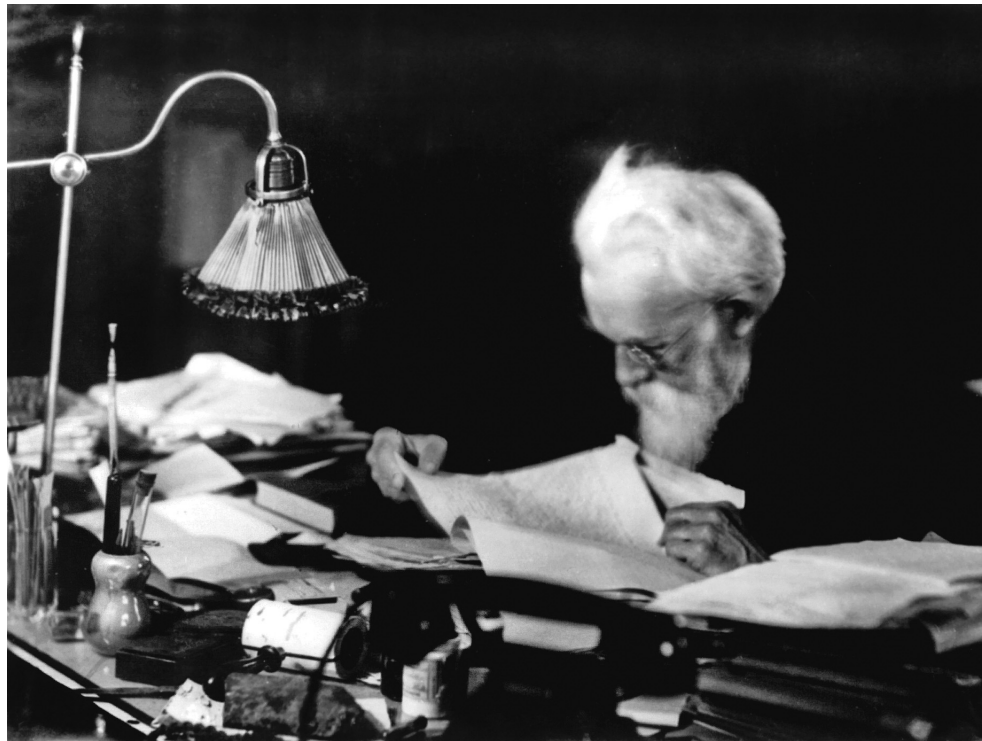

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

лися два завдання, що зреалізувалися в революційну епоху. Підійшло до здійснення, з одного боку, створення першого вищого навчального закладу в Криму і, з другого, – об'єднання наукових закладів і товариств Криму в одну асоціацію. Асоціація (Таврійська наукова асоціація; спершу її головою був С. А. Мокржецький, ентомолог, відомий місцевий діяч, а тепер – проф. М. І. Кузнецов, відомий ботанік, член-кореспондент Російської Академії наук) організувалася за Тимчасового уряду навесні 1917 року і потроху охопила всі наукові організації Криму. Асоціація представлена постійно діючим комітетом, вона провела кілька наукових з'їздів, що відбувалися в Ялті, Севастополі і Сімферополі. Останній (сьомий) з'їзд асоціації проходив з великим успіхом при чималому напливі публіки восени

1920 року, за кілька днів до того, як радянські війська зайняли Сімферополь. Асоціація охоплює наукові заклади – як природничо-історичні, так і гуманітарні...

...При Таврійському університеті організовано наукові товариства – математичне (голова М. Крилов), історико-філософське (головою був проф. Г. В. Вернадський), педагогічне (головою був проф. І. П. Четвериков), любителів музики (це товариство займається й історією музики¹, головою був проф. Деревицький) і т.д. Неясно, наскільки ці товариства переживуть потрясіння університету, зв'язані з його реформацією. Університет має великі пожертвані йому земельні ділянки в різних місцях Криму і тісно зв'язаний фактично з усіма науковими організаціями Криму.

Жоден зі старих наукових закладів Сімферополя за цей час не загинув. З цих

закладів можна відзначити такі.

Природничо-історичний музей Таврійського губернського земства. Влітку 1920 року він остаточно був зв'язаний з університетом, причому спочатку на чолі його управління було поставлено автономну раду, половина членів якої обиралася радою Таврійського університету, а половина – губернським земством. Музей існує більше 1/4 століття, і його наукові колекції мають велику цінність. Директором і засновником його був С. А. Мокржецький. Після 1916 року життя музею завмерло через брак коштів, але воно знову відродилося зі створенням університету. Директором музею тепер є відомий зоолог П. П. Сушкін. Музей під час ліквідації земства одержав ряд зібрань тих його відділів, які мають значення для пізнання краю (грунтового, сільськогосподарські та інші колекції). При музеї є бібліо-

тека (найкраща природничо-історична бібліотека в Сімферополі) з кількох тисяч томів. Бібліотека поповнилася за цей час новими зібраннями (проф. Головкинського та інших). До музею перейшла цінна бібліотека Тауріса імені Х. Стевена (відомого ботаніка першої половини XIX століття, який багато зробив для вивчення флори Криму і для культурного життя краю². Ця бібліотека, відкрита для користування, була при губернському земстві Криму, і весь час її поповнювали місцеві культурні діячі – син і внук ученого О. Х. та О. О. Стевени (останній у 1920 р.).

Іншою старою і шанованою інституцією Сімферополя є Таврійська архівна комісія і зв'язані з нею археологічний музей та архів. Це був один з найбільш енергійних і живих закладів цього типу, на чолі якого стояв і стоїть місцевий історик, один із засновників Таврійського університету А. І. Маркевич. Комісія видала два томи «Трудов» у 1918-1919 роках і тепер клопоче про папір та дозвіл друкуватися. Один з томів присвячено визначному місцевому культурному діячеві Делагарду, який помер влітку 1920 р. Зараз станиця Таврійської архівної комісії змінюється – вона, очевидно, залишається тільки у вигляді вченого товариства. Утворюється Кримський архів, поки що зв'язаний з університетом. Завідує архівом проф. Б. Д. Греков, який був професором російської історії в Таврійському університеті. Археологічний музей повинен перейти у новостворюваний художньо-археологічний музей Криму. Цей

музей та архів перебувають ще в стадії створення, і їхнє майбутнє неясне. Однак вони зараз мають значення вже тому, що рятує багато науково цінного, яке гине під час міжусобної війни. Здається, всі солідні архіви установ – громадських і державних – Криму врятовано в цьому новому архіві. Багати історичний матеріал є і в університетському історичному архіві (між іншим, архів Попових, один з яких був визначним державним діячем за Катерини II).

Іншим великим доуніверситетським науковим центром Криму є Кримське товариство природодослідників, першим головою та одним з організаторів якого був С. А. Мокржецький. Воно завмерло було після 1915 р., але знов відродилося при сприянні університету. Головою його було обрано проф. О. О. Байкова, і в 1919-1920 рр. в ньому відбувалися численні пожвавлені засідання, які охоче відвідувала публіка. При товаристві є невелика бібліотека; на жаль, вона випадкова і не звернула на себе достатньої уваги. Товариство видає «Трудь», останній том вийшов 1920 року (редактор проф. М. І. Кузнецов), і зараз тільки труднощі з одержанням паперу перешкоджають подальшому виданню.

ПОДАНО ЗІ СКОРОЧЕННЯМ
«Кримська світлиця»
за 19 вересня 1997 р.

- 1 В Таврійському університеті читав у 1920-1921 рр. курс історії музики проф. Богуславський.
- 2 Тут автор помилився. Бібліотека «Таврія» названа ім'ям Олександра Християновича Стевена.

«У Росії одне начальство наділено винятковим правом завадати людям утисків, а допомогти бідній людині не прагне жодним чином. Російському народу тільки й лишається, що зносити тиранію».

Моріц Беньовський

Його біографія не-ймовірна та становить перелік країн, вироків і посад (від каторжанина до короля); вона нагадує радше пригодницьку кінострічку, ніж опис земного шляху людини. Син словака, подільський шляхтич, французький дипломат, австрійський граф, угорський гусар, американський шахіст, письменник, губернатор, король – і все це одна людина.

**ВАЛЕРІЙ
ВЕРХОВСЬКИЙ**

Моріц Беньовський прожив усього лише сорок років: народився в 1746 році, а помер у 1786-му. У столиці нинішньої незалежної республіки Мадагаскар, місті Антананаріву, є вулиця Беньовського. Про нього (спільно Угорщиною та Чехословаччиною) в 1975 році знято телесеріал. Йому присвятив поему видатний польський поет Юліуш Словацький.

Моріц Август Беньовський народився в родині австрійського офіцера, у містечку Врбова (нині Словаччина). Замолоду пішов на службу в гусари, і буйністю вдачі вирізнявся навіть там. Покинувши службу через зневажливе ставлення до командирів, він не приховував гірших рис своєї натури навіть у батьківському домі. Сказати, що стосунки з батьком і сестрами не склалися, було б неправдоподібно замало – той врешті прогнав синагультя і викреслив його із заповіту. По його смерті Моріц не отримав жодного спадку, тож не погребував навіть рейдерським захопленням батьківського маєтку. Однак Угорщина була

Рідний дім Беньовського у Врбові, Словаччина

І БАР, І МАДАГАСКАР

Моріц Беньовський

цивілізованим королівством, тому від законного покарання Беньовському довелося тікати до Польщі, де він приєднався до Барської конфедерації. Повстання, спрямоване проти проросійського короля Станіслава-Августа, спалахнуло в подільському містечку Бар, приводом став королівський рескрипт, що урівнював підданих королівства, незалежно від їхньої релігійної приналежності – православних з католиками; той бунт невдовзі при-

душили силою російської ж зброї. Розгромлена шляхта вимушено відступила на південь, у володіння своїх споконвічних ворогів: кримських татар і турків.

На боці барців виступили давні вороги Речі Посполитої – Османська імперія та Кримське ханство. Для цього делегації від розгромленої повсталі шляхти довелося довго переконувати ворогів ворога, що тепер вони – друзі друзів. Таким чином Беньовський і опинився в межах Крим-

владі, внаслідок чого обох зухвалих засланців схопили й відправили етапом аж на Камчатку.

І як виявилося, лише для того, щоб Беньовський і там підняв повстання, проголосив себе Командиром Камчатки, організував захоплення галеону та вплив на нього з шайкою заколотників – таких же авантюристів, як і сам.

Після кількомісячної подорожі східними морями, змінивши, як і належить втікачеві, судно, Беньовський дістався до Франції. Відрекомендовуючись графом і, залежно від політичної доцільності, то підданим польського короля, то відданим прибічником царевиці Павла, то науковцем-дослідником, Беньовський усіяло просував свій план підкорення Формози (Тайваню), де побував нещодавно. Він мав аудієнцію з міністром зовнішніх справ Франції. Останній, оцінивши потенціал шукача пригод, запропонував Беньовському вирушити не на Формозу, а на Мадагаскар і приєднати цей острів площею, як сама Франція, до володінь короля. Тим більше, зухвалого шляхтича французам не було шкода.

І ось Беньовський відпливає на край світу. Мадагаскарці зустрічають його приязно. Збір місцевих вождів легко проголошує Беньовського «амнаскеба» (верховним вождем) острова. Формально для Парижа він числиться губернатором.

Втім, невдовзі Париж змінив свою думку щодо губернатора заморської провінції, котрий називав себе королем, і Беньовсько-

го відкликали до Франції. Але наш герой міняв підданство, як рукавички, а його стара батьківщина, Австро-Угорщина (ще під назвою Священна Римська імперія), принагідно завела нудну волинку, що в історію ввійшла як Війна за баварську спадщину, а війна – це нові можливості для Беньовського, і ця війна дала змогу йому повернутися у Відень, отримати прощення і вже цілком легально отримати графський титул – а заради чого б трохи не повоювати. Цікаво, що Мадагаскар він намагався спокусити і Габсбургів, однак не вийшло: стара Австрія взагалі скептично ставилася до заморських додатків (яка втрата!).

У Франції Беньовський часто й довго грав у шахи з Бенджаміном Франкліном, тодішнім послом повсталих США; одного разу він поставив Франкліну мат, що досі описаний в усіх підручниках шахової гри: мат Беньовського. Побував Моріц Беньовський і в Сполучених Штатах, де так само знайшов, що запропонувати: створення легіону шибайголів зі Старого Світу... Тільки американці перемогли і без нього.

У 1785 році Беньовський повертається на Мадагаскар. Тепер у нього не лишилося жодних ілюзій щодо паризьких спокос. Навіщо король тому, хто сам уже став королем? Беньовський уже не підкоряється королю Франції, а розбудовує власну, самостійну державу. Згодом, через багато років після його загибелі, у книзі про Мадагаскар місіонер В. Елліс так оцінить його роль: «Погляди Беньовського випередили його добу, а поводження з мальгашами було більш справедливим і кращим, ніж з боку інших європейців».

Метрополія з таким розвитком подій не погодилася та вислала карателів. Беньовський загинув у бою за свій острів, загинув від французької кулі, але, як завжди, не здався. Він ніколи не здався. І крізь століття ми чуємо його заклик: «Ніколи не здавайся!».

Вулиця Беньовського в Антананаріву, столиці Мадагаскару

На боці барців виступили давні вороги Речі Посполитої – Османська імперія та Кримське ханство. Для цього делегації від розгромленої повсталі шляхти довелося довго переконувати ворогів ворога, що тепер вони – друзі друзів. Таким чином Беньовський і опинився в межах Кримського ханства, втім, достеменно невідомо, чи відвідав він, власне, Кримський півострів, чи це лише художня вигадка

КРИМ У ТВОРАХ ІНОЗЕМНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ЄВРОПЕЙЦІ ДОБРЕ ЗНАЮТЬ, ДЕ РОЗТАШОВАНИЙ КРИМ: СЕВАСТОПОЛЬ, БАЛАКЛАВА, АЛЬМА ТОЩО УВІЙШЛИ НЕ ЛИШЕ ДО ЇХНЬОЇ ІСТОРІЇ, А Й НАВІТЬ ДО МІСЬКОЇ ТОПОНІМІКИ. КРИМ УВІЙШОВ ДО АМЕРИКАНСЬКОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. З УСІХ ЗАХІДНИХ НАРОДІВ НАЙБІЛЬШЕ ЗНАЄ ПРО КРИМ БЕЗПОСЕРЕДНІЙ І НАЙБЛИЖЧИЙ ДО УКРАЇНЦІВ СУСІД – ПОЛЬЩА. ІСТОРІЯ СПЛЕЛА ДОЛІ ДВОХ НАРОДІВ ТАК МІЦНО ТА ДИВНО, ЩО ПОРОДИЛА БАГАТО СЮЖЕТІВ ДЛЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ – І УКРАЇНСЬКИХ, І ПОЛЬСЬКИХ. ДО ТОГО Ж ЦЬОГО РАЗУ МИ ВПЕРШЕ РОЗГЛЯНЕМО ПОЕТИЧНИЙ, А НЕ ПРОЗОВИЙ ТВІР; І ХОЧА АВТОР РОДОМ З УКРАЇНИ, ПИСАВ ВІН ПОЛЬСЬКОЮ, А ВІДТАК НАЛЕЖАВ ДО ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ДО ТОГО Ж ТВОРИВ У ВИМУШЕНОМУ ВИГНАННІ.

В ПОЖЕЖІ УКРАЇНИ

«Так, я – поляк і подолянин!»

Юліуш Словацький «Беньовський»

Юліуш Словацький писав польською мовою, він – видатний польський поет, і це незаперечно. Але так само, як Міцкевич нерозривно пов'язаний з білоруським Новогрудком, Словацький належить і землі, на якій він жив, – українській Волині, рідному Кременцю, і мові, якою він писав.

ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

Народився Юліуш Словацький у 1809 році; йому було п'ять років, коли помер батько, професор Кременецького ліцею. Закінчивши Віленський університет, Словацький стає державним чиновником у Варшаві, а через рік, у 1830-му, починається повстання Польщі. Він, як польський патріот, не міг стояти осторонь, у складі польського посольства Словацький виїздить до Лондона... Але повстання було придушено, і поетові вже ніколи не випаде побачити рідний край.

І подальша його доля – майже двадцять років життя – минала в Європі; це самотність і поневіряння, але розпал творчого горіння: з-під його чарівного пера, ніби самі народжуються, виходять 16 поем, зокрема незавершений «Беньовський», драми: «Крак», «Міндовг», «Мазепа» та інші. Смерть від туберкульозу обірвала життя поета,

ЗАХІДНИЙ ПОГЛЯД

Пам'ятник Юліушу Словацькому в Києві

коли йому ще не виповнилося сорока років...

*Про Крим згадаю й лицарів завзятих,
Знов підсаджу їх у війни сідло, –
На голос мій, уставши із труни, –
В пожежі України мчать вони...*

Створюючи ідеалізований образ польського шляхтича, Словацький дозволяє собі зухвалі відступи від історичного персонажа – Моріц Август Беньовський виявляється вже Мауріцієм Казиміром Збігневом Беньовським, Мадагаскар не згадується, натомість велику частку твору присвячено подорожі до Криму.

Поема «Беньовський» була перекладена українською мовою Іваном Глинським. З 1984 року, коли її частина «Кримські пригоди» вийшла друком у сімферопольсько-

му видавництві «Таврія», книгу не перевидавали. На жаль, за життя було видано лише перші п'ять пісень поеми, а решта – лишилася в несистематизованих авторських записках, неповних та незакінчених. Це варто пам'ятати, читаючи книгу, інакше враження від твору Юліуша Словацького буде безповоротно загублене.

Кримські епізоди поеми починаються зі сцени, якої немає у книзі «Кримські пригоди», а саме сцени з четвертої пісні: коли Беньовський отримує від ксьондза доручення відвезти листи до кримського хана. З цим дорученням і вирушає наш герой до Криму.

Поет пише навздогін думкам, постійно роблячи відступи від

Обкладинка книги, що вийшла друком у сімферопольському видавництві «Таврія» у 1984 році

теми, даючи розлогі літературно-критичні зауваження щодо стану тогочасної польської та російської поезії. Герой поеми мало спільного має з прототипом; у поемі це шляхетний, хоча й бідний, лицар, родом з Поділля.

*На чорному коні у Крим, до хана
Вночі і вдень посол Беньовський мчить...*

У Криму нашому герою трапляється бранка-землячка, дівчина-шляхтянка з Поділля Анеля, котра не з власної волі тут опинилася: її викрали з рідної оселі нападники, і вчинив це ніякий не татарин, а козак (чи то російський, чи то проросійський). Згодом продав попові (ось і лінія Московського патріархату проглядається), а зараз на нещасну вже знайшовся новий покупець...

Втім, у «поетичного Беньовського» все не так просто, як у «реалістичного», котрий спокійнісінько обвинчався з дочкою торговця, яку згодом покинув і не бачив довіку.

Поет-романтик відрізняється від колеги-реаліста тим, що, закохавшись, мріє про всілякі лиха для свого «предмета»; звісно, лише для того, аби потім подолати всі перешкоди, перемогти сили зла та здобути кохання заслужено, як винагороду; без тих пригод, просто побратися й облаштувати міщанське гніздечко – для романтика, очевидно, нецікаво.

Герой у відчайдушній спробі визволити кохану здатен навіть увірватися у ханський палац, та сили нерівні. Від єдиного поляка – посла Борейші – годі й чекати допомоги: той любитель кальяну з гашишем спав, байдужий до реального світу.

Несподіваний порятунок приходить, коли вже здалося, що все пропало. Один з кримців, котрий, як раптово виявляється, вільно розмовляє польською, рятує шляхтича. Судячи з контексту, це ханів син, мати якого так само, як і Анеля, є бранкою-полячкою.

Беньовського, якому ледве вдалося вислизнути з Бахчисарая, в степу наздоганяє дві сотні джигітів з очільником на ім'я Ель Джин, вони присягаються вірно служити хороброму шляхтичу. На додачу Беньовський отримує від хана накритего шатром воза, такого великого, що у ньому можна було жити. Ель Джин доставляє цей ханський подарунок і запевняє, що золота у возі нема, проте є «багато клопоту»: у шатрі шляхетний юнак знаходить кохану Анелю...

*І всім почулось раптом – о, аллах! –
Хлопчаче «Ах!» та ще й дівчаче «Ах!»*

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

МАЛЕНЬКА ПОЛТАВЩИНА ПОСЕРЕД КРИМСЬКИХ СТЕПІВ

«Крим наш!» – одне з найпопулярніших гасел останніх років. Але разом з тим дехто починає сумніватися: чи є в Криму щось українське? І ці сумніви справедливі, адже протягом багатьох років ми чули тільки про

російську присутність. Однак настав час зруйнувати і цей міф. Отже, як живеться вихідцям з Полтавщини в Криму і хто побудував українську хату посеред Керченського півострова – читайте в наступному номері.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-публіцистична та мистецька газета
Виходить із 31 грудня 1992 року
Свідоцтво про реєстрацію КВ №12042-913/ПР від 30.11.2006 р.

Засновники

Міністерство культури України
Всеукраїнське товариство «Проміт» імені Тараса Шевченка
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець

Національне газетно-журнальне видавництво

Генеральний директор

Андрій ШЕКУН

Головний редактор

Віктор Мерджинський

Дизайн та верстка

Марк Канарський,
Оксана Кочергіна

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від А до Я»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.
Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету

Передплатна ціна на 2018 р.:
на 6 місяців – 153,56 грн.
на рік – 304,52 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.

Ціна договірною

